

Віра Куценко

*Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»,
Public Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable
Development of the National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv*

Алла Решетняк

*Київський національний університет культури і мистецтва
Alla Reshetnyak
Kyiv National University of Culture and Arts*

ПРИРОДНО-ІНФРАСТРУКТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ

NATURAL AND INFRASTRUCTURAL POTENTIAL TOURIST BUSINESS AND MEASURES FOR ITS EFFECTIVE USE

У статті розкриваються природно-туристичні ресурси України, стан їх використання. Обґрунтовуються шляхи підвищення ефективності туристичного бізнесу та рівня використання ресурсного потенціалу туризму.

The article reveals the natural tourist resources of Ukraine, the state of their use justified ways to improve tourism business and the level of use of resources of tourism.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Україна надзвичайно багата на природно-туристичні ресурси. Високими потенційними можливостями характеризуються Карпати і Полісся, Крим і степова частина країни.

На території держави збереглися реліктові флора і фауна, які не можуть не привернути увагу як вітчизняних, так й іноземних туристів. Це і дуб скельний, і рододендрон жовтий – види третинного періоду, занесені до Зеленої книги України, які становлять не лише туристичну, але й наукову цінність. Значна частина реліктових видів рослин збереглася ще з часів останнього зледеніння, як, скажімо, верба лапландська, верба чернична, шейхцерія болотна, осока багнова, шолудивник королівський тощо.

На теренах нашої держави багато мінеральних джерел. Животворні джерела пробиваються нерідко на поверхню, даючи життя рослинам і тваринам.

Досить привабливим для туристів є природні ландшафти – гірські території Карпат, Криму; приморські ресурси південного берегу Криму, морські прибережні території Чорного та Азовського морів. За оцінками експертів, одночасна місткість ландшафтів становить 48,5 млн. чоловік.

Україна володіє й такими величезними ресурсами, що мають не лише пізнавальне, а й оздоровче значення: бальнеологічні ресурси Сваляви, Поляни-Квасової, Трускавця, Моршина, Хмільника, Миргорода; бальнеогрязеві – Сакські, Євпаторійські, Куяльницькі, Хаджибейські та інші. Уся територія держави розміщена в смузї кліматичного комфорту.

В Україні налічується величезна кількість культурно-історичних пам'ятників, розташованих практично в усіх її регіонах. Водночас кожен із них має свої, притаманні саме цьому краю, ресурси. Так, Центральна Україна багата на історичні пам'ятки, пов'язані із запровадженням і розвитком державності та культури, Південна – славиться пам'ятками античної культури, фольклору, народної архітектури. Своїми етнічними особливостями характеризується Західна Україна. Приваблюють як іноземних, так і вітчизняних туристів всесвітньо відомі історико-культурні заповідники – Києво-Печерський, Луцький, Острозький, Бердичівський, Переяслав-Хмельницький, Хортиця, Поле Полтавської битви; історико-архітектурні заповідники – Львівський, Кам'янець-Подільський, Чернігівський, Новгород-Сіверський, Софіївський (м. Київ); палацо-паркові комплекси Криму (Воронцовський та Лівадійський), старовинні замки – Олевський, Мукачевський, Луцький; залишки стародавніх міст – Ольвії (Очаківський район), Херсонеса (Севастополь), скіфські кургани тощо [1, с. 232].

Україна має ще потужний науково-промисловий потенціал для розвитку ділового туризму.

Разом з тим усі ці ресурси використовуються недостатньо, зокрема природно-ландшафтні, придатні для тривалого відпочинку, – менше ніж на 20%. Це стосується й інших видів турресурсів. Тому **метою нашого дослідження** є пошук шляхів ефективного використання природних й інфраструктурних ресурсів туристичної сфери

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сфера туризму ще не стала важливим бюджетонаповнюючим чинником. Питома вага прибутків від туризму у валовому внутрішньому продукті становить 0,5%, що свідчить про низьку залежність економіки України від туризму. В останні роки дещо зменшились туристичні потоки (табл.).

Таблиця

Динаміка туристичних потоків, тис. чол.*

Показник	2000	2005	2009	2000–2009, +,-
Кількість громадян України, які виїжджали за кордон	13422	16454	15334	+1912
Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну	6431	17631	20798	+14367
Кількість туристів, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності України	2014	1826	2290	+276
У т.ч.:				
іноземні	378	327	282	-96
туристи – громадяни України, які виїжджали за	285	567	914	+629

кордон

* Джерело: [6, с. 498].

Як видно, найбільше зростання туристичного потоку в Україні забезпечує в'їзний туризм, тобто іноземні туристи. Однак їх кількість 2009 р. була значно меншою, ніж у попередньому році (рис. 1).

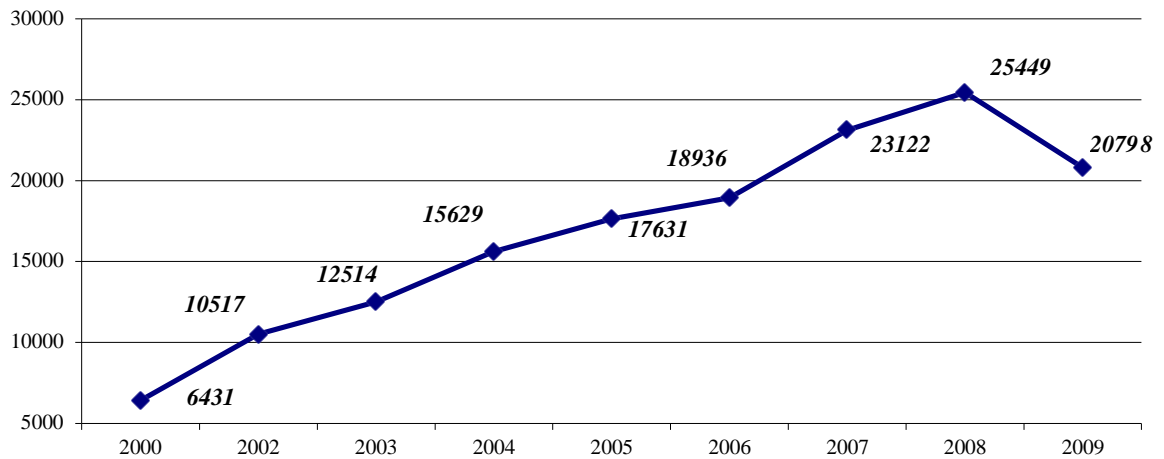

Рис. 1. Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну, тис. чол.

На останнє зменшення вплинуло багато чинників. Результати соціологічних опитувань, проведених, скажімо, Німецьким інститутом вивчення вільного часу в державах Європейського Союзу, свідчить, що найбільше подорожуючих хвилюють війни, неспокій, політична нестабільність, а також екологічні проблеми. Згідно з даними цього інституту, 1985 р. екологічні проблеми турбували 30% потенційних туристів. Після Чорнобильської катастрофи цей показник зріс до 57%. Тому екологічний фактор, безперечно, вплинув на зменшення бажаючих відвідати Україну.

Серед чинників, що впливають на відвідування іноземцями України, важливе місце посідає й рівень забезпечення туристів відповідною інфраструктурою. У цілому в нашій країні він є недостатнім. І сьогодні гострою залишається проблема наявності готелів вищих класів, які користуються попитом в іноземних туристів із розвинених країн.

Всього в Україні нині функціонує 1684 готелі та інших місць для тимчасового проживання, в яких у наявності є 76 019 номерів площею 1624,6 тис. м². Розміщені вони територіально вкрай нерівномірно за всіма зазначеними вище показниками. Так, чисельність готельних закладів коливається від 155 у Львівському регіоні до 16 – у Кіровоградському, тобто різниця сягає майже 10 разів, хоча співвідношення між кількістю населення цих регіонів дорівнює 1:2,5. Практично однаково населення у Тернопільській і Херсонській областях, проте остання має мережу готельних закладів у 3,4 раза більшу, ніж попередня.

Зрозуміло, що чим більше в готелі номерів, тим комфортнішими є умови проживання в ньому. За кількістю номерів у готелях після столиці, де 2009 р. налічувалось 10,1 тис. номерів, перше місце належить Херсонській області – 8,3 тис. номерів. В Автономній Республіці Крим нараховується 7,4 тис. номерів і лише 619 має весь готельний комплекс Кіровоградської області.

Подібна тенденція характерна і для місткості готелів (рис. 2): найменша (11,1 тис. м²) вона в Кіровоградській області, натомість у Києві – 246,4, Херсонській області – 154,7 тис. м².

Однак коефіцієнт використання наявної місткості є незадовільним. При нормативі 60–70% завантаженості готелів у 2009 р. вона становила менше як 20% (рис. 3).

Низький рівень використання готельних місць зумовлений і тим, що ціни готельних номерів в Україні надзвичайно високі, порівнюючи із середньоєвропейською аналогічною послугою. Так, ціна послуг у чотиризіркових готелях коливається від 51 до 400 дол. США за добу. Тому значна частина туристів надає перевагу іншим місцям проживання.

Середня тривалість перебування туриста в готелі становить 2,5 дня, а основні піки завантаження – це друга половина весни, літо й осінь.

Наші дослідження свідчать, що рівень використання готельного комплексу залежить не лише від цінової політики, але і якості надаваних послуг, наявної інфраструктури готелю. Скажімо, автостоянку нині має лише 24,6% готелів. У Кіровоградській і Рівненській областях нею обладнані лише по 4, у Луганській і Чернігівській областях – по 6 готелів. Останнім часом різко зростає кількість готелів, які мають ресторани, кафе, бари, сауни, лазні, басейни, пральні, заклади культури, проте їх ще дуже мало. Наприклад, заклади торгівлі нині наявні лише в кожному 10-му готелі в Україні, а в Хмельницькій і Чернігівській областях у сфері готельного бізнесу об'єктів торгівлі практично немає.

a)

б)

в)

Рис. 2. Територіальні відмінності розвитку готелів та інших місць для тимчасового проживання по регіонах, 2009 р.:

a – кількість готелів; *б* – кількість номерів у готелях; *в* – житлова площа всіх номерів

Рис. 3. Коефіцієнт використання місткості готельного комплексу*

На наявність цих елементів інфраструктури особливо варто звернути увагу нині, коли Україна активно готується до зустрічі туристів, які мають приїхати у зв'язку з проведенням фінальної частини Євро-2012 з футболу на території чотирьох міст. Останнє зумовлює необхідність активізації розвитку готельної мережі. Якщо протягом 2004–2006 років абсолютний приріст готелів становив 31 одиницю, то за 2007–2009 роки – 52 одиниці. Пік зростання припав на 2009 рік, коли за один рік загальна кількість готелів, мотелів, готельно-офісних центрів збільшувалася на 2,4% [5, с. 144].

Закономірно, що найбільше підприємств готельного господарства побудовано в регіонах, які прийматимуть гостей (у Львівській області – 7, Донецькій області та м. Київ – по 4 готелі). Три нових готелі розпочало функціонувати на території Київської області. На жаль, у Луганській, Полтавській, Харківській, Чернігівській, Вінницькій, Волинській, Житомирській, Одеській та Херсонській областях готельна мережа скоротилася, особливо у Луганській та Одеській (9%).

Не дивно, що й нині, особливо за межами великих міст, для проживання туристів використовуються гуртожитки, де в одній кімнаті проживає по 12–14 осіб, а в приміщенні немає туалетів та каналізації. Селяться в них, як правило, студенти, що досліджують орнітофауну, флору біотопів, а серед туристів – екстремали, які заради спілкування з реліктовою флорою та фауною готові пожертвувати елементарними побутовими зручностями.

Згідно з експертними оцінками, на кожні 1000 жителів має припадати 6 готельних місць. В Україні цей показник нині становить 3,8 місця. Якщо ж брати лише готелі, то він значно відстає від європейських держав. Так, на

* Розраховується як співвідношення загального часу перебування (людино-днів) та одноразові місткості (місць), помножене на 365 днів.

кінець 2009 року на 1000 мешканців нашої країни припадало 1,7 таких місць, тоді як, наприклад, у Болгарії, Угорщині, Польщі, Великобританії, США, Франції, Німеччині – 10–20, Італії, Іспанії, Канаді – 23–25 місць.

Нові готелі, безперечно, більш комфортні й привабливіші для туристів. Сучасний споживач готельних послуг ставить підвищені вимоги не лише до рівня комфорту, а й до якості надаваних послуг. Варто відзначити, що з кожним роком ці показники зростають. Останньому сприяло й те, що в рамках року туризму і курортів в Україні (2008 р.) вжито низку заходів, зокрема проведено Всеукраїнський семінар «Готельна індустрія: європейські стандарти якості». Зростає кількість зіркових готелів, хоча до цього часу функціонує лише два п'ятизіркових («Прем'єр-Палас» – Київ, «Донбас-Палас» – Донецьк), дещо більше 20 – чотиризіркових, що свідчить про їх недостатню мережу і необхідність прискорення розширення кількості різнотипних готелів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підвищенню ефективності готельного бізнесу, а значить і конкурентоспроможності послуг, подоланню дисбалансу між ціною та якістю послуг має сприяти активне використання готельного менеджменту. Саме завдяки цьому, як свідчить зарубіжна практика, вдається значно підвищити ефективність використання наявних ресурсів, підвищити якість послуг. Для управління доходами важливо, щоб частина номерного фонду готелів продавалася відповідно до попереднього бронювання. Проблема пізніх ануляцій бронювання, спричиняючи недовантаження готелів, має вирішуватися за допомогою використання «овербукінга», що все активніше входить у повсякденну практику продажу готельних місць. Сьогодні ж, на жаль, в Україні діє тенденція, що збереглася з радянських часів і передбачає доплату за бронювання. Підвищенню ефективності використання туристичних ресурсів сприяє й активне впровадження сучасних технологій обслуговування туристів, використання Інтернету в роботі готельного бізнесу тощо.

Особливу увагу в перспективі слід приділити підвищенню якості туристичних послуг, що ми розглядаємо як сукупність характеристик послуг, визначаючих її здатність задовольняти встановлені чи передбачувані потреби споживачів [4].

Скажімо, якість готельних послуг формується, по-перше, з умов проживання, що забезпечуються матеріально-технічними можливостями готелю; по-друге, показників рівня обслуговування, які залежать від кваліфікації та особистих якостей персоналу.

Зрозуміло, що на попит послуг у сфері туристичного бізнесу впливає кількість потенційних їх споживачів, стан їх доходів, рівень ділової активності території та її туристична привабливість. Адже, як підкреслюється в Законі України «Про туризм», туристичні сфера діяльності збільшує місцевий прибуток, створює нові робочі місця, розвиває соціальну й виробничу інфраструктуру в туристичних центрах, активізує діяльність народних промислів і розвиток культури, збільшує валютні надходження.

Зазначене є важливими чинниками підвищення добробуту населення, забезпечення сталого соціально-економічного розвитку.

Література

1. Колесник О. О. Оцінка стану конкурентоспроможності туристичних підприємств України / О. О. Колесник // Матеріали Третьої Міжнародної науково-практичної конференції [«Конкурентоспроможність в умовах глобалізації : реалії, програми та перспективи»]. – Житомир, 2009. – С. 232.
2. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України: навч. посіб. / О. О. Любіцева, Є. В. Панкова, В. І. Стафійчук. – К.: Альтерпрес, 2007. – 369 с.
3. Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія та практика / М. П. Мальська, В. В. Худо. – К.: Центр учбов. літер., 2007. – 424 с.
4. Модель забезпечення якості послуг: ГОСТ Р 50691-94 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vsegost.com/Catalog/97/9727.shtml>.
5. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів України за 2009 рік. – К., 2010. – С. 144.
6. Статистичний щорічник України за 2009 рік: [стат. зб.]. – К.: Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – С. 566.